

Нюп

2018

6+

ISSN 0207 - 6543

ЁЗДЕНЛАНЫ Сапар

ЖАНГЫ ЖЫЛ, ТИЛЕЙМЕ!..

Къартларыбыз аз болгъандан,
Къабырла да кёп болгъандан,
Жангы жыл, тилейме, сен сакъла!
Акъ айрандан эрикгенден,
Тауларыбыз эригенден,
Жангы жыл, тилейме, сен сакъла!

Мен сенден бир бек тилейме,
Ол болурун бек излейме,
Акъ къарынг бла насыпны бир чач!
Тепмесинле тауларыбыз,
Ёлмесинле къартларыбыз,
Тургъаныча турсун таш, агъач!

Адам къыйын ашагъандан,
Терлемейин жашагъандан,
Жангы жыл, тилейме, сен сакъла!
Къарачайым ач болгъандан,
Къобаныбыз жокъ болгъандан,
Жангы жыл, тилейме, сен сакъла!

Жашлыкъ кюнню бош ийгенден,
Сюеринги суймегенден,
Жангы жыл, тилейме, сен сакъла!
Таулу атны жокъ этгенден,
Кюн жарыкъны сезмегенден,
Жангы жыл, тилейме, сен сакъла!

КЪУЛИ КЪАЙСЫН туугъанлы **100** жыл болгъаны бла байламлы, Закий Назмучубузну жюзжыллыгъында ким не айтханын, кёп-аз болса да, басмалай турур акъылыбыз барды. Ол басмалаулары айтхылы чечен жазыучу **Канта Ибрагимовну** сёзю бла башлайбыз.

...Къайсынча дунягъа айтылгъан поэтле бош алай жаратылып къалмайдыла. Аланы дунягъа жаратхан минг жылланы, ёмюрлени кючюдю. Сизни халкъ аркъасында кётюрюп чыгъаргъан тарыхыгъыз аллай закийни сыфатында Хорлам болуп бегигенди.

Къули Къайсын бек къыйын жашау сюргенди – уруш, кёчгюнчюлюк – болсада аны поэзиясы аллындан ахырына дери жаланда огъурлулукъну юсюнденди. Мудах чагъында да, къыйынлыкъ сынагъанда да – ол не заманда да огъурлулай, иги адамлай къалгъанды.

Билесиз, Къули Къайсын Тютчевни, Лермонтовну назмуларын жанында жюрютгенди. Биз а, Кавказы поэтери, жазыучулары, керти да кавказ поэти, жазыучусу болургъа суйгенле, Къули Къайсынны назмуларын хуржунда жюрютебиз.

Аны да билирге керексиз: Кавказы бек иги поэти Къули Къайсынды. Бек иги!..

Канта ИБРАГИМОВ,

*Чечен Республиканы халкъ жазыучусу,
Россейни адабият саугъасыны
лауреаты*

*Канта Ибрагимов
Малкъар таулада*

КИТАП ТАПКА

Москваны «Къалам» (Перо) китап басмасында Къаракетланы (Хубийланы) Соняны «Мени гитче киштикчигим» деген аты бла сабийлеге аталгъан назму китабы чыкъгъанды. Ары кирген назмула бары да тюрсюнлю суратла бла ариу жасалыпдыла. Китап, сабий къолунда жыртылып къалмазча, къаты чапыраклы болгъаны бла да кесине эс бурдурады.

Къарачай-Черкес Республиканы Башчысы Темрезланы Рашид ана тил адабиятны айнытыргъа керегине уллу магъана бергени, бу китап да аны болушлугъу бла чыкъгъаны эсгериледи.

«Нюр» да бу ишге къууаннганын билдиреди.

Ызы къалын болсун!

Ана тилин, келлик тѐлюсюн кѐтюргенни миллет да бийик кѐтюрюр!

НЮР

Къойчукъла

Тау башында къойчукъла,
Джашил хансчыкъла отлайла.
– Ме, – деб макъыралла,
Бир бирчиклерин джокълайла.

Соруула:

1. Къалай макъырадыла къойчукъла?
2. Къойчукъла къалайда отлайдыла?

– 16 –

Ат бла тайчыкъ

Атны баласы тайчыкъды,
Къара-тору сыйдамчыкъды.
Анасы бла отлайды,
Тау суучукъдан уртлайды.

Къара-тору –
темно коричневый

Соруула:

1. Тайчыкъ не этеди?
2. Къаллай суучукъдан уртлайды тайчыкъ?

– 17 –

Абдуллах БЕГИЙ УЛУ

КЪЫШНЫ АКЪ ЖОМАГЪЫ

Къыш,
кече белинде
шош келип, жерни акъ
бешикге бѐледи.
Къар къолу – жумушакъ.

Ол,
энишге ийилип,
жомагъын башлады –
жукълатды юйлени,
жукълатды ашхамны...

Къышны акъ жомагъы
жукълатды жолланы,
орамны жукълатды,
боранны жукълатды.

Къыш окъа жабыуун
кечеге тюшюрдю, –
анамы жаулугъун
эсима тюшюрдю –

акъ, женгил, жумушакъ,
оюулу, жылыулу, –
къууанчха, чыгъышха
эшилген жаулугъун.

Къая шош къалкъыды
тюшюнде – тышында...
Къышны акъ къалпагъы –
жерни хар ташында,
мени хар сѐзюмде...

КАРТОФЧУКЪНУ ХАПАРЫ

Картофчукъ кюз артындан жаз башына дери, жаланбыдыр болуп, къарангы уруда турду. Жауунла да кѣп жаууп, кѣк да гюрюлдеулеринден бошап тургъан бир кезиуде Жюнкус, уругъа тюшюп, бир кесек урлукъ картоф чыгъарды. Аланы ичинде уа ол бизни «Жаланбыдырчыкъ».

Жазгъы кюн жерни жылытып башлагъанды. Кѣп да турмай, ююр жыйылып, бахчагъа картоф орнатыргъа чыкъды. Уллула къулфла эте диле, сабийле уа къулфлагъа бирер-экишер картоф атадыла. Жаланбыдырчыкъ къулфгъа жангызлай тюшдю. Кюн жылыуу жерден да ётюп, анга да жетеди. Бир аздан а Жаланбыдырны къабыргъасындан толу, суулу, базыкъ чирчикле чыкъдыла. Очукъну жюрегине ала къууанч келтиредиле. Ол аладан кесини кючюн, сууун, этин, къабугъун да аямайды. «Ёсююз, чирчикле, суулу боюнларыгъызгъа кюн кюч-къарыу берсин», – дей эди энди ана болгъан картоф – Жаланбыдыр.

Чирчикле айныдыла, кенг тамырландыла, жер башына къарыусуз чапыракъчыкъларын чыгъардыла. Алагъа ана картоф чексиз къууанады: жарыкъ дунягъа Жаланбыдырдан келечиле чыкъгъандыла, бираздан акъ гюл копалчыкъла аланы башында чайкъала, тюрлю-тюрлю ариу гѣбелекчикле бла жашырын ушакъ эте турурла. Желчиг а, шош келе, ол ушакъны эшитир. Эшитир да, аны узакълагъа жаяр.

Бир талай заман озгъандандан сора уа, тюз Жаланбыдыр кюсегенча, ишле алай бардыла. Гюллю картоф башла, соймеклик кючлерин кюнден алып, жер тюбюнде тамырлагъа иедиле. Тамырлада уа гитче, жангы картофчукъла – кими тѣгерекчик, кими зугулчукъ – жокку болуп, басынадыла. Жаланбыдыр алагъа бек къууанады, къагъанакъчыкъланы кююнуна алып, эркетирге сюеди. Алай, не медет, алгъын айтханыбызча, ол кючюн, жанын, этин, сууун, къабугъун да тауусханды, ёлюм чегине жетгенди. Болсада, энди анга Жаланбыдыр деп айтмазла.

«Кѣп сабийли ана картоф», – дерле. Аны чирчиклери тукъум-жукъ болуп ёседиле, ала кѣп жангы картоф берликидиле. Жангы картофланы уа сабийле бек сюедиле ашаргъа, бютюнда аланы эзип, жумушатып, жаулу хычинлеге ич этип берселе.

БЁРЮ БЛА БАЙТАЛ

Бир жол бёрю, бир тай кымар умут этип, ырахат отлай турган жылкыгъа жууукълашханды. Ачыкъ сюелирге базынмай, айтханды: – Тайыгъыз, харипчик, акъсагъан этеди да, не болгъанды бу жазыкыгъа? – дегенди. – Ай, юйгюзге, аны къалай сау эталмайсыз? Биз бёрюледе аллай дарман барды, ёмюрде акъсагъан не болгъанын билмезча.

Байталладан бири да:

– Сен а багъа билемисе? – деп соргъанды.

– Билмей а!

– Да сора, хайырсыз, мени бу арт аягъыма бир къарасанг а, не болган эсе да, жашаусуз этгенди, – дегенди.

Бёрю байталны арт аягъына къарайма деп жууукълашханлай, байтал табаны бла ургъанды да, бёрюню тишлерин ауузуна къуйгъанды да къойгъанды.

Нарт пауружла – алпын жазнабыз

НАРТ КЪАРАШАЧАЙ БЛА ЭМЕГЕНЛЕ

(Баргъаны. Аллы 9-чу (2017) санында).

– Аргъы тюзде – юч къарелди, –
Ала бизге кюч къарелди!
Берги тюзде – жыйын деуле, –
Ала бизге кыйын деуле!
– Ай, къоркъма сен, боз алаша,
Жол кюйюнгю соз, алаша!
Манга атлыкъ этсенг, – деди, –
Мен кишилик этмезмеми? –
– Сен кишилик этсенг, – деди, –
Мен атылып жетмезмеми?! –
Деди, дейди, жоргъа алаша,
Кетди, дейди, жолгъа алаша.
Таугъа чыкъса – чана алаша,
Тюзге кирсе – арба алаша.
Кёз туурада – сары алаша,
Узайгъанда – къара алаша.

– Ай, Гемуда, нарт Гемуда,
Жол кюйюнгю тарт, Гемуда!
Таш макъалай – туякъларынг,
Элияды аякъларынг,
Темир юзер жаякъларынг,
Къары-къары къулакларынг...

Таугъа чыкъса – чана алаша,
Тюзге энсе – арба алаша –
Чаба-жорта кетди, дейди,
Чана жолгъа жетди, дейди,
Арба жолгъа ётдю, дейди,
Аргъы къолгъа элтди, дейди.
Берги сыртха чыкъды, дейди,

Андан ары чапды, дейди.
Шауайны да, кёзю жетип,
Къараса, дей, кезиу жетип –
Эмегенле къол таш ата,
Ойнай, дейди, жол ташада!

Бир жыйыннга артыкъ элле,
Жарты сёзлю, жарты тилли.
Башлары уа – ючюшерди,
Башлары уа – бешишер да...
Жангыз башла аз эдиле,
Жангыз ташха баз эдиле.
Ташлары уа не кибикди –
«Ёгюз гебен!» дер кибикди.
Эмегени тау кибикди,
Жангыз ташха жау кибикди.
Бири атып ийсе, дегин,
Таш да барып тийсе, дегин –
Тау башлада къар юзюлюп,
Тау тюпледе жар юзюлюп,
Жер титирей турад, дейди.
Элия да урад, дейди.
Экинчиси алып атса –
Таш да барып къары батса,
Къайда эсе да кёк кюкюрөп,
Тау къаралып, жер титирөп,
Кюн тутула турад, дейди,
Шибиля да урад, дейди.

Ай, нарт алай къоркъду, дейди,
Ат жеринден къопду, дейди,
Ёзенгиге турду, дейди,
Атын артха бурду, дейди.
Тюз ол чакъда эслеп, дейди,
Деу эмеген эснеп, дейди:
– Ойра, – деди, – татлы къабын!
Майна, – деди, – атлы къабын!
– Эй-хей, маржа, чабыгъыз да,
Аргъы жолун жабыгъыз! – деп...
– Терк жумулуп жетигиз да,
Къачмаз кибик этигиз! – деп...
– Ычхындырып къоярсыз да,
Артада оюн ойнарсыз! – деп...

КЪУДАЙЛАНЫ Магомед

ЖАНГЫ КЪАР

Танг аласы бир чууакъ
Болуп энди да кёкден,
Кенг арбазыма чыммакъ
Къар жауду эрттенликде.

Мени жёге терегим,
Жашил болуучу жазда,
Кийип окъа кёлегин,
Сюеледи арбазда.

Учуп кете да, къона,
Алгъышлагъанча къышны,
Къаргъа да, болуп къонакъ,
Къазады гыбыдышны,

Къанатларын да жая,
Къаркъ-къаркъ тауушла этип.
Юй баппушла, жантая,
Бара кёл таба кетип.

Ожакъладан чыгъады
Кёксюл тютюн, бурулуп.
Къар аппа этедиле
Сабийчикле, жыйылып.

«НЮРНЮ» алтын кубюрчеги

КЪАЗ БЛА ЗУРНУК

– Кёлню жюзюп келген къаз, кеси кеси бла жаншай, алай айтды дейдиле:

– Кертиси бла да, мен къаллай сейирлик къанатлыма! Жерни жюрюйме, сууда жюземе, кёкде учама. Жокъду, бир менден сора, жер башында менлай къанатлы! Къанатлыланы барыны да патчахыма мен!

Аны аллайла сёлешгенин зурнук эшитгенди да:

– Хей, къаз, – дегенди, – акъылсыз къанатлы кёреме сен! Айтчы манга: чабакъча жюзаллыкъмыса, кийикча чабаллыкъмыса не къушча учаллыкъмыса? Бир затны иги билген иги туюлмюдю, барын да аман билгенден эсе?!

КЪАНАТЛЫ деген сёзню ичинден ким ненча сёз чыгъаралыр, артыкъ харф къошмай? «Къан, атлы, ант...» – мен эки жыйырмадан (40) сора чыгъаралмагъанма. Сиз да бир кёрююз. Хорлагъанны саугъа сакълайды...

НЮР жарашдыргъанды

Багъалы сабийле, бу насийхат назмучукъланы акъылбалыкъ къан-нга киргенли ёмюрюн сизнича сабийлени окъутуугъа берген адам – **Ёзденланы Хызыр** – жазгъанды. Жазгъанды десем да, сизнича сабийлеге юретиу халда айтхан насийхат сёзлерин къагъытха тюшюрюп тургъанды. Былай къарагъанда, ол сизни аппаларыгъызны, ынналарыгъызны окъутхан адам болуп чыгъады. Аллай адамлагъа хурмет уллуду не заманладан бери да. Бюгюн ол окъутуу ишин къойгъанды, жыл саны келип. Алай тефтерлери уа къолундадыла. **«Нюрню»** адамлары, устазлыкъ къыйынына хурмет эте, аны ол тефтерлеринден алып, назмучукъларын сизге деп басмалай турлукъду. Бу биринчи тюбешиуюгюздю аны бла сизни. Кёп болсунла тюбеше турлукъ кюнлеригиз!

ЁЗДЕНЛАНЫ Хызыр,
Огъары Бахсан

АКЪМЫЙЫКЪ

Тереклени бёлеп акъгъа,
Салам бере топуракъгъа,
Къалау эте тар къулакъгъа,
Жамлап келдим бир ауукъгъа.

Кёз байланып, чаба туман...
Биргебизге – ариу ийман,
Акъыл сёзню жолун тыймам,
Жетген къызны юйде тутмам.

БЁБЕКЧИК*

Балли терек арбазда
Къуйкъа чагъады жазда.
Юйчюгю да – бир капа,
Жомакъ айтады аппа.
Аны къыз туудукъчугъу,
Бешикде, чыкъмай чуу,
Тынглайды жомакъгъа,
Къарамы уа – ожакъда.

* *Бёбекчик* – бешикдеги сабийчикке айтадыла алай.

Ганс Христиан АНДЕРСЕН

НАЗЫ ТЕРЕКЧИК

(Къысхартылып бериледи.)

Агъачда кюнлю талада бир ариу назычыкъ ёсе эди. Кюн жылыта, чыпчыкъла да тегерегинде жырлай, аман туюл эди аны жашауу. Алай, ёсюп, уллу болургъа асыры термилгенден, жашаууна къууана окъуна билмей эди ол.

Бу халда арада жыл озду. Назычыкъ ёсюмюне иги кесек къошду. Жангы жыл жууукълаша башласа, адамла назыланы кесип, аланы арбала бла къайры эсе да алып кетгенлерин кёрюп турду. Назычыкъ: «Быланы да элтдиле, мен а, биягы...» – деп, хар жол ызларындан мудах къарайды.

Жаз башы келип, чыпчыкъла къайтханда уа, назычыкъ:

– Жангы жылны аллында, адамла назы тереклени къайры эсе да алып кетиучюдюле. Къайры элте болурла аланы? – деп сорду аладан.

– Биз билебиз, биз билебиз! – деп чююлдедиле чорбат чыпчыкъла, – биз шахарда болгъанда, терезеден къарап кёргенбиз ала къалай омакъ жасалып сюелгенлерин. Юйге кийирип, аланы отоуну тюз ортасына сюедиле да, юслерине тюрлю тюрлю илляула, жау чыракъчыкъла тагъадыла. Ала бир жанадыла, бир жылтырайдыла да!

– Сора уа, сора? – дейди назычыкъ, андан арысын эшитирге ашыгып.

– Андан сора жукъ кёралмагъанбыз, алай ол да бек сейирлик эди, бек!

– Ким биледи, мени да, насып болуп, аланыча, шахаргъа элтир эселе уа? Теркирек жетсе эди Жангы жыл. Ах, къалай тынч барады заман!..

Ол къышны бла жазны да турду назычыкъ агъачда. Тамбла Жангы жыл болады дегенде уа, балталы адамла, къарай келип, бек биринчиге бу назычыкъны аудурдула. Келтирип, юйге кийирдиле да, отоуну тюз ортасында сюедиле. Къарап-къарагъынчы юсюне тюрлю-тюрлю ариу илляула, жау чыракъчыкъла да такъдыла. Тёппесине уа къызыл жылтырауукъ жулдуз орнатдыла. Ах, къалай насыплы эди назычыкъ!

Ингир жетип, юсюндеги жау чыракъланы жандырдыла да, кирпилдеди, эркеленди, жылтырады назычыкъ! Муратына жетгенине жюз-минг шукур этди.

Ма, энди сабийле да отоугъа къуюлдула. Бир бири къолларындан тутуп, жим-жим жылтырагъан назычыкъны тегерегине айланып, жырладыла, тепседиле, ойнагъан, кюлген да этдиле. ... Ингирни ахырына жау чыракъла эрип бошалдыла. Назычыкъ энди жылтырамайды, жанмайды...

... Бир эрттенликде уа къолунда да балтасы бла бир адам тюз аны юсюне келип башлагъанда, назычыкъ: «Ах, къалай бош эди бары да», – деп ахтынды.

БОТТАЛАНЫ Рита кёчюргенди

НАРТ ТИЛИБИЗ

Багъалы ШУЁХУМ!

Къайда, къачан, къайсы алтын шыякыда асыралып сакъланнган болур бизни АНА ТИЛИБИЗ. Нарт сёзлерибизни окъусанг, бегирек сезиледи ол. Ненча акъыл, эс, оюм, жыр, жомакъ, къудурет байлыгъын, ненча ёмюр, ненча тюрлю зат сыйындырадыла ала кеслерине! Къаллай ариулукъ, субайлыкъ, чырайлыкъ да! Къаллай сейирлик, тауушлукъ инжи-жаухар оюм жатады алада, къаза барсанг – тамашадан-тамашасы ачыла!

Ат айланып жерин табар,
Эр айланып элин табар.

Ахшы болсанг – атынг чыгъар,
Аман болсанг – жанынг чыгъар.

Аты аман – алгъа чабар,
Ханты аман – алгъа къабар.

Жаш эркеси бёрю болур,
Къыз эркеси тели болур.

Ахшы атаны – жашы иги,
Ахшы ананы – къызы иги.

Малны халын бакъгъан билир,
Отунну халын жакъгъан билир.

НАРТ СЁЗНЮ, балачыкъ, къайда, къалайда кёрсенг да, алып, жүрегинге салып къой. Ол сени бир заманда да алдамаз, атмаз, къыйнамаз, кёп жерде къутхарыр. Болсунму?

ЭНДИ УА САНГА БЫПЛАЙ БИР ДЕРС: бу тёбен суратла тюз салыннганмыдыла? Къайсы элберде къайсысыны юсюнден айтылады?

**Къартасы – «къыр-къыр» эте,
Жалкъасы – «жыр-жыр» эте.**

**Жалауланы жалар,
Чынгылладан къарар.**

**Сыртда суукъ сюрюучю,
Суукъ юйге кириучю.**

**Боюн кючге базыучю,
Кулдаланы къазыучю.**

Дагъыда бир соруу: къайсысы кийик хайыуанды, къайсы – юй хайыуан, къайсы – кийик жаныуар? Быладан башха къаллайларын билесе?

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 3. Къаллай бичакъны сабы алтынды? 5. Ол – тойгъан жерине, адам а – туугъан жерине. 6. Малкъар эллени бирини аты. 7. Жазыу эте туруп ычхыныр. 9. Адамны керти атындан сора да болады аллай аты. 10. Атны алай этдирип да чабарла.

ЁРЕСИНЕ: 1. Малкъар назмучуну тукъум аты ол сёз бла башланыр. 2. Башы жиляй келир да, нюр тегер. 4. Тюбешген адамла бир бирге берирле. 5. Баласы агъачда ёсер. 7. Ол къошулмай, жомакъ болмаз. 8. Ач къарынны ким билмез?

ЖУРНАЛНЫ 12-ЧИ (2017) САНЫНДА БАСМАЛАННГАН СЁЗБЕРНИ ЖАУБЫ

ЭНИНЕ: 2. Жыл. 4. Уллу. 6. Саугъа. 8. Ма. 9. Патчах. 10. Ауузлукъ. 13. Къозукъулакъ. 17. Ачы. 18. Ул. 19. Марал. 20. Чабакъчы. 22. Олтан. 23. Эр. 24. Шошлукъ. 25. Алма.

ЁРЕСИНЕ: 1. Ашы. 2. Жолгъа. 3. Ляу. 5. Чана. 6. Сап. 7. Устаз. 10. Ако. 11. Уууч. 12. Уллу-баш. 13. Къаргъа. 14. Залы. 15. Къычырым. 16. Ала. 19. Мал. 21. Къыш.

Ежемесячный литературно-художественный журнал для детей «НЮР» («Свет») № 1–2018 г.

Выходит с января 1982 года

На балкарском языке

Учредитель:

Государственное казённое учреждение Кабардино-Балкарской Республики «КБР–Медиа»

И.о. главного редактора
А. А. САБАНЧИЕВА

Редколлегия:

А. БЕГШЕВ

М. БЕШПАНОВ

Т. БИТГИРОВА

Ж. ГУЗЕЕВ

Ф. МАМАЕВА

А. МНШАЕВА

М. ОЛЬМЕЗОВ

Оформление
Н. АККИЗОВОЙ

Компьютерный набор и вёрстка
А. БОЗНЕВОЙ

Свидетельство о регистрации
ПИ № ТУ07 - 00124 от 11.01.2018 г.
Управление Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по КБР.

Подписано в печать

15.01. 2018 г.

Выход в свет

29.01. 2018 г.

Формат 60x90 1/8

Бумага мелованная

Гарнитура литературная

журнальная рубленая

Печать офсетная

Усл. кр.-отг. 8.

Усл. печ. л. 2.

Уч.-изд. л. 2,7.

Тираж 2100 экз.

Заказ № 157

Индекс 73908

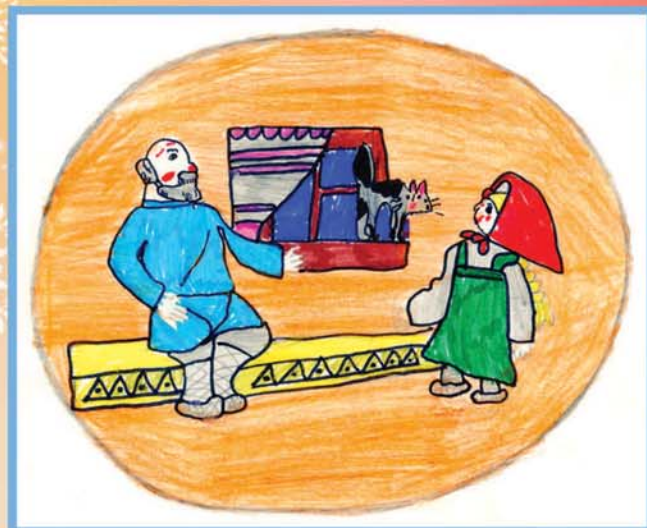
Стоимость одного номера по подписке через ФГУП «Почта Россия» – 13,87 руб.; за 6 месяцев – 83,22 руб.

Адрес редакции: 360017,
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
Тел.: 42-37-27; 42-14-19.
aripa.sabanchieva@mail.ru

Адрес издателя: 360017
г. Нальчик, пр. Ленина, 5,
ГКУ «КБР–Медиа».
Дом печати.

Отпечатано в типографии
ООО «Тетраграф»
360000, КБР, г. Нальчик,
пр. Ленина, 33

Отпечатано в полном соответствии с качеством предоставленного электронного оригинал-макета.

ГАЙЫПАНЫ Марат, Чегем ш. 3-чю школуну окъуучусу

УЛБАШПАНЫ Сабина, Нальчик ш. 3-чю школуну окъуучусу

КЪУЛИЙПАНЫ Хусей, Чегем ш. 3-чю школуну окъуучусу